

Verksamhetsrapport

efter kvalitetsgranskning av utbildningen på
språkintröduktion i gymnasieskolan vid
Sandbackaskolan i Arvidsjaur kommun

Innehåll

Inledning

Bakgrundsuppgifter om Sandbackaskolan

Resultat

Syfte och frågeställningar

Metod och material

Inledning

Skolinspektionen genomför en kvalitetsgranskning av utbildningen på språkintroduktionsprogrammet under våren och hösten 2016. Granskningen vid Sandbackaskolan i Arvidsjaur kommun ingår i detta projekt.

Sandbackaskolan besöktes den 13–15 september, 2016. Ansvariga inspektörer har Ann-Sofie Svensson och Britta Seeger varit. I denna rapport redovisar inspektörerna sina iakttagelser, analyser och bedömningar. Förutom en redogörelse av kvalitetsgranskningens resultat ges även en kort beskrivning av granskningens syfte, frågeställningar och genomförande.

Kvalitetsgranskningen av utbildningen på språkin introduktion i gymnasieskolan genomförs i ytterligare 41 skolor. När kvalitetsgranskningen är avslutad i sin helhet redovisas de samlade resultaten i en publikation. För de skolor som ingått i granskningen ger rapporten en referensram och en möjlighet till jämförelse med förhållanden på andra skolor. Det enskilda beslutet kan därmed sättas in i ett större sammanhang.

Skolinspektionen har för kvalitetsgranskningen av språkin introduktionsprogrammet vid Sandbackaskolan utgått från två elevers skolsituation och erfarenheter av utbildningen.

De beskrivningar av verksamheten som ges nedan i resultatdelen bygger på den informationshämtning som gjorts i samband med skolbesöket. Intervjuer med elever, personal, skolledning och huvudman samt dokumentstudier. Huvudman och rektor har sakgranskat texten.

Bakgrundsuppgifter om Sandbackaskolan

Språkin introduktionsprogrammet i Arvidsjaur anordnas på kommunens gymnasieskola; Sandbackaskolan. Skolan bedriver även utbildning i sex nationella program, tre studieförberedande och tre yrkesprogram. Vidare anordnar skolan undervisning i svenska för invandrare och övrig kommunal vuxen-

utbildning. Språkintruktionsprogrammet leds av en rektor och en biträdande rektor. Utbildningen är för närvarande organiserad så att det första och andra året består av ett relativt fast studieupplägg och där år tre och i förekommande fall år fyra och vidare i högre utsträckning anpassas efter de olika elevernas intresseinriktning. Eleverna som går utbildningens första år är organiserade i flera parallella grupper i syfte att de ska få undervisning på "rätt" nivå och för att grupperna i pedagogiskt syfte ska vara så små som möjligt. I början av läsåret 2016/17 var 62 + 2 elever inskrivna på programmet. För tre år sedan, läsåret 2013/14 var antalet elever på språkintruktionsprogrammet cirka 10, och läsåret 2014/15 var elevantalet cirka 30.

Resultat

1. Utformas utbildningen så att den är flexibel och anpassas efter elevernas skiftande förkunskaper och utbildningsbehov, med avseende på studietakt, omfattning och innehåll?

Frågeställningen fokuserar på i vilken omfattning huvudmannen, rektorn och skolpersonalen erbjuder eleverna en flexibel utbildning utifrån deras skiftande behov och förutsättningar. Det handlar om huvudmannens plan för utbildningen, kartläggning av elevernas kunskaper, den individuella studieplanen och hur den planen följs upp och omprövas. Forskning och identifierade framgångsfaktorer pekar på vikten av att riktlinjer finns för organisation och mottagande av nyanlända elever såväl som att en inledande bedömning genomförs av elevens kunskaper och erfarenhet. Framgångsfaktorer är också att utbildningen och undervisningen planeras och genomförs utifrån det bedömningsvisar om elevens förutsättningar och behov samt att elevens utveckling mot utbildningens mål kontinuerligt utvärderas.¹

Flexibel utbildning

Huvudmannen för språkintruktionsprogrammet har inför Skolinspektionens besök i verksamheten inte redovisat någon plan för utbildningen vid språkintruktionsprogrammet. I intervjuer med representanter för huvudmannen samt med ansvarig förvaltningschef vid granskningstillfället framgår att det inte finns någon plan för utbildningen som huvudmannen har beslutat. I ovan

¹ Redovisning av plan för genomförande av insatser för att stärka utbildningens kvalitet för nyanlända elever och vid behov elever med annat modersmål än svenska, Regeringsuppdrag 2015 (Dnr 2015:779), Skolverket

nämnda intervjuer framgår att förvaltningschefen anser att huvudmannen har god insyn i verksamheten genom täta kontakter mellan förvaltning och rektor samt genom att ansvarig nämnd informeras. Representant för huvudmannen anser dock att nämnden som ansvarig för verksamheten behöver bli bättre på att följa upp att eleverna erbjuds den utbildning de har rätt till. Förvaltningschefen uppger i samband med sakgranskning av denna rapport att arbetet med att ta fram en plan för utbildning är påbörjat.

Utbildningen på språkintruktionsprogrammet organiseras på tre år, och kan förlängas vid behov (elever kan även uppnå målen med utbildningen på kortare tid). Under utbildningens första år får ungdomarna en undervisning som i första hand fokuserar på det svenska språket. Matematik och samhällsorienterande ämnen (So-ämnen) introduceras också, främst genom att de ämnesspecifika begreppen fokuseras. Under det andra året tillkommer undervisning i engelska och So-ämnen och under det tredje året tillkommer undervisning i de naturorienterande ämnena (No-ämnen). Eleverna läser också hem- och konsumentkunskap, bild och idrott.

Eleverna hör till sin klass men kan växla mellan grupper beroende på den individuella utvecklingen i olika ämnen. Här finns dock en begränsning som lyfts av både lärare och studievägledare. Volymen på utbildningen är liten vilket innebär att det inte kan finnas allt för många valmöjligheter/alternativ. En kurs eller ett ämne kan inte ges i fler paralleller vilket innebär att det blir schema-krockar. En elev som utvecklas fortare än sina klasskamrater i vissa ämnen kan exempelvis behöva gå tidigare från en lektion för att kunna följa en annan lektion, uppger studie- och yrkesvägledaren. Detta samtidigt som eleven själv behöver ta eget ansvar för att det ska fungera. I intervju säger några lärare att de skulle önska att en kurs kunde starta flera gånger per läsår i stället för bara en då det skulle ge eleverna fler möjligheter. I det studieupplägg som skolan arbetar efter idag kan eleverna få två betyg i år 2; i hem- och konsumentkunskap och bild. I år 3 kan eleverna få betyg i flera ämnen. I aktuella fall kan elever ges möjlighet till prövning i enskilda ämnen. Praktik kan förekomma, främst om det behövs som ett medel för att öka motivationen hos elever eller ge vissa ungdomar meningsfull sysselsättning som alternativ eller komplement till studierna.

Skolförvaltningen i Arvidsjaurs kommun har haft svårigheter att rekrytera modersmålslärare och studiehandledare. Detta innebär att i princip inga elever på språkintruktionsprogrammet har fått modersmålsundervisning eller studiehandledning de senaste månaderna. För att lösa, åtminstone det mest nödvändiga avseende kommunikation och information, engagerar skolan ibland äldre elever från olika språkgrupper för att hjälpa till med översättningar. De äldre elever som kommit långt i sin språkutveckling har också till viss

del, i ett initialt skede, kunnat hjälpa andra elever att komma igång i sina studier. Lärarna beskriver att de i undervisningen i viss mån försöker använda de möjligheter som finns via webbtjänster. Skolledningen undersöker för närvarande möjligheterna till ett mer organiserat och utvecklat användande av webbtjänster för studiehandledning och modersmålsundervisning.

Kartläggning

De elever som kommer nya till språkintruktionsprogrammet träffar de undervisande lärarna som gör en bedömning av vilken grupp eleverna ska placeras in i. Vid överlämning från grundskolan anordnas möten med personal från aktuell skola. Det är främst kunskaperna i svenska som avgör vilken grupp eleverna ska placeras i.

Alla elever träffar också studie- och yrkesvägledaren i ett introduktionssamtal där bland annat skolbakgrund, undervisningsspråk och elevens mål med studierna dokumenteras. Samtalen genomförs med hjälp av tolk.

Den fortlöpande kartläggningen av elevernas kunskaper genomförs av undervisande lärare som avgör i vilken takt elevernas progression kan framskrida. Det är elevernas kunskaper i svenska språket som i första hand ligger till grund för en bedömning av när de kan gå vidare i studierna. Om en elev uppvisar goda kunskaper i något eller några ämnen så kan eleven få prova att läsa det redan i år 1. I år två respektive tre läggs ämnen till enligt grundupplägget som beskrivs ovan. För att kartlägga elevernas kunskaper i matematik används ett kartläggningsmaterial för grundskolans årskurs 3, 6 respektive 9 där bland annat "lästal" ingår. Då kan lärarna se vad eleverna kan både i svenska och i matematik. För att kartlägga elevernas kunskaper i engelska finns ett material för en muntlig kartläggning som lärarna använder. Lärarna uppger att det är svårt att låta eleverna visa ämneskunskaper på sina "bästa skolspråk" då skolan inte har tillgång till studiehandledare.

Förkunskaper och behov

Studie- och yrkesvägledaren ansvarar för att upprätta elevernas individuella studieplaner och enligt henne är studieplanen främst ett verktyg för att illustrera vilka ämnen eleven har fått betyg i. Studieplanerna omfattar vilka ämnen och kurser eleverna läser, och vilka de har avslutat. Av studieplanerna framgår när kurserna startat och när de avslutas samt vilka ämnen och eller kurser eleverna har fått betyg i och vilka betyg eleverna har fått. En notering om elevens målsättning med studierna finns också angivet i studieplanen. De elever vi har intervjuat känner igen studieplanerna och beskriver att de har sett dem i träffar med studie- och yrkesvägledaren.

Av intervjuer med lärare och studievägledare framgår det att elevernas studieupplägg utformas för att skapa så bra förutsättningar som möjligt för dem att ta de 8 eller 12 betyg som krävs för att ta sig vidare till gymnasiestudier. Det är tydligt att skolpersonalens fokus avseende utbildningen är att eleverna ska få förutsättningar att komma in på och klara att genomgå gymnasieutbildning. Därmed är elevernas utveckling av svenska språket centralt samt att eleverna tillägnar sig kunskaper i övriga ämnen så att de kan få de betyg som krävs. Det här förtydligas och diskuteras med eleverna, vilket framgår av avsnitt 2 i denna rapport. Utbildningen är upplagd med syfte att detta ska vara möjligt. Skolan tar även reda på elevernas intresseinriktning och hjälper dem att se vad som är möjligt och hur man kan nå dit. När eleverna har kommit en bit i sin utbildning på språkintruktionsprogrammet så blir utbildningen mer "skraddarsydd" och inriktad efter deras mål och intresse. Det finns även möjlighet för eleverna att läsa kurser på gymnasienivå.

Uppföljning och utvärdering

Granskningen visar att elevernas kunskapsutveckling följs kontinuerligt. De undervisande lärarna följer och dokumenterar elevernas utveckling samt informerar mentorena och rektorn i återkommande klasskonferenser. Diskussioner och överenskommelser i dessa konferenser kan exempelvis leda till att elever med god kunskapsutveckling genomför utbildningen på kortare tid än vad som inledningsvis planerats för, även om det motsatta kanske för närvarande är mer vanligt. Utvecklingssamtal mellan mentor elev och vårdnadshavare/god man sker minst en gång per termin.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att utbildningen till stora delar är flexibel och anpassad efter elevernas förkunskaper och behov. Utbildningen är utformad med syfte att eleverna i första hand ska uppnå kraven för att kunna studera vidare på gymnasiet. De första två åren och i viss mån även det tredje året består av relativt fasta utbildningsupplägg men eleverna har möjlighet till individuell progression i olika ämnen. Avsaknaden av modersmålslärare och studiehandledning på modersmålet begränsar dock mest troligt elevernas progression.

Skolinspektionen konstaterar att det i nuläget inte finns någon plan för utbildning vilket kan innebära att huvudmannens målsättning och viljeinriktning för utbildningen inte tydligt framgår, eller möjligen inte heller tydligt har formulerats. Det kan också innebära att uppföljning och utvärdering av verksamheten försvåras.

2. Får eleverna studie- och yrkesvägledning som en integrerad del av deras utbildning, så att de stöds och vägleds inför deras framtida utbildnings- och yrkesval?

Frageställningen fokuserar på om eleverna får studie- och yrkesvägledning av skolpersonalen som en integrerad del av deras utbildning, så att de får kunskap om och kan göra medvetna och självständiga val om sin studie- och yrkesinriktning. Det handlar alltså om att personalen på skolan ska informera och ge eleverna vägledning inför de val av kurser som erbjuds, om möjligheterna till fortsatta studier i och utanför gymnasieskolan och om framtida yrkesval och att den studie- och yrkesvägledning som eleverna får är en integrerad del av deras utbildning. En del av detta vägledningsarbete handlar också om att ge eleverna stöd i att formulera mål för sina studier. Vidare handlar det om att eleverna ska öka sin förmåga till studieplanering och att ta ställning till sin studie- och yrkesinriktning. Forskning visar på vikten av ett nära samarbete med omgivande samhälle för att utveckla utbildningen och dess kvalitet.²

Personal

På skolan finns en studie- och yrkesvägledare (SYV) som ansvarar för vägledning till samtliga elever på gymnasieskolan. Tidigare hade SYV ett större ansvarsområde men för att arbetssituationen skulle bli mer rimlig har hon blivit avlastad.

Vägledning

Eleverna på språkintruktionsprogrammet får information om vad som krävs för att bli antagen till ett nationellt program på gymnasiet. Studie- och yrkesvägledaren kan visa informationsfilmer om gymnasiet och om olika yrken samt dela ut skriftlig information på elevernas modersmål. Vid introduktionssamtalen (inskrivningssamtalen) som SYV genomför med eleverna så frågar hon dem om de har några speciella mål eller om de är intresserade av något särskilt. När eleverna har kommit en bit in i sin utbildning så träffar SYV dem för individuella samtal och kan där bland annat följa upp deras målsättning och intresseinriktning. Studievägledaren uppger att eleverna kommer till henne och ställer frågor om studier och arbetsliv. Även i de intervjuer vi genomfört med de två eleverna framgår att det finns goda möjligheter att kontakta SYV och få stöd vid behov. SYV kan även hjälpa eleverna med praktik eller kontakter med

² Redovisning av plan för genomförande av insatser för att stärka utbildningens kvalitet för nyanlända elever och vid behov elever med annat modersmål än svenska, Regeringsuppdrag 2015 (Dnr 2015:779), Skolverket

arbetsförmedlingen i de fall eleverna inte uppnår kunskapskraven. Lärarna beskriver också att de kan ta diskussioner i klassrummen när det till exempel kommer frågor om yrkesval och annat och även hänvisa eleverna till studie- och yrkesvägledaren för fördjupad information vid behov.

Medvetna och självständiga val

Granskningen visar att eleverna får återkommande information om gymnasieskolan; vad som gäller för att kunna antas dit och för att klara av de studierna. Eleverna får också information om alternativ till gymnasieskolan och om vilka möjligheter och krav som finns för ett kommande yrkesliv samt hjälp och stöd att formulera målsättningar för framtida studier och yrkesliv.

Integrerad del av utbildningen

På frågan om samverkan mellan studie- och yrkesvägledaren och lärarna så framkommer det i intervjuerna att SYV deltar i klasskonferenserna där elevernas kunskapsutveckling diskuteras. Lärarna beskriver att de där kan samråda med SYV till exempel kring förutsättningar för en elev att klara ett visst nationellt program. Lärarna kan även samråda med SYV vid andra tillfällen samt skaffa sig information om området för att bland annat kunna bidra till att vägleda elever. När det gäller vägledning i undervisningen beskriver lärarna att de arbetar en hel del med att introducera olika yrken bland annat genom att koppla vilka kunskapsområden som är viktiga för olika yrken. SYV kan också komma till klasserna och informera och svara på frågor. När eleverna går det tredje året får de också, utifrån sin intresseinriktning "prova på" ett nationellt program.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att eleverna har god tillgång till studie- och yrkesvägledning som en integrerad del av utbildningen och bör kunna göra medvetna och självständiga val avseende sina framtida studier och eller yrken.

3. Bedriver elevhälsan ett hälsofrämjande, förebyggande och åtgärdande elevhälsoarbete i nära samarbete med skolans övriga personal?

Frågeställningen fokuserar på i vilken grad elevhälsan arbetar hälsofrämjande, förebyggande och åtgärdande, och i detta arbete samverkar med övriga personalgrupper på skolenheten. Främst i syfte att stödja elevens utveckling mot målen för utbildningen. Tillgången till elevhälsa bedöms på huvudmannanivå. Frågan om hur elevhälsan arbetar gentemot eleverna bedöms på skolenhetsnivå. Forskning och en identifierad framgångsfaktor pekar på vikten av att det finns samsyn i förhållningssätt där all personal tar ett gemensamt ansvar och att de nyanlända eleverna är hela skolans angelägenhet.³

Tillgång

Enligt uppgifter från skolledning och lärare vid granskningstillfället var tillgången till skolsköterska och kurator under föregående läsår; 2014/2015 inte tillräcklig. I starten av innevarande läsår 2016/17 finns en skolsköterska och en kurator på plats vid skolan. Både skolsköterskan och kuratorn tjänstgör tre dagar i veckan på Sandbackaskolan. Skolpsykolog och skolläkare anlitas efter behov. Specialpedagogen har hela sin tjänst på Sandbackaskolan. Varken skolsköterskan, kuratorn eller specialpedagogen har träffat de två aktuella eleverna. Specialpedagogen uppger att hon över huvud taget inte har så mycket kontakt med elever på språkintruktionsprogrammet. Skolsköterskan som vid granskningstillfället har arbetat på skolan i cirka 10 dagar berättar att hon har fått många besök av elever från språkintruktionsprogrammet. Enligt uppgift har även kuratorn många samtal med elever som går språkintruktionsprogrammet. Enligt rektor och lärare är dock behovet av kurator bland språkintruktions eleverna större än tillgången. Skolsköterskan uppger att hon, tillsammans med kuratorn, har planerat att gå ut till några klasser på programmet och presentera sig för eleverna.

Den ena av de två elever vi har intervjuat har träffat en skolsköterska "för länge sen". Den andra eleven uppfattar att det inte finns någon skolsköterska på skolan. Ingen av de två aktuella eleverna har träffat kuratorn och ingen av de två eleverna känner till att det finns en specialpedagog på skolan.

³ Redovisning av plan för genomförande av insatser för att stärka utbildningens kvalitet för nyanlända elever och vid behov elever med annat modersmål än svenska, Regeringsuppdrag 2015 (Dnr 2015:779), Skolverket

Hälsofrämjande arbete

Granskningen visar att eleverna på språkin introduktionsprogrammet under föregående läsår inte har erbjudits något hälsobesök. Enligt förvaltningschefen så har bristande resurser gjort att elevhälsan inte har klarat av att erbjuda och genomföra de hälsobesök elever på gymnasieskolan har rätt till. På frågan om eleverna erbjuds hälsobesök uppger den nytillträdde skolsköterskan att hon inte vet men konstaterar tillsammans med sina kollegor att elevhälsan måste fundera på hur detta ska organiseras.

Förebyggande arbete

I Arvidsjaur kommun är elevhälsan centralt organiserad. Det förebyggande arbete som elevhälsan bedriver planeras bland annat utifrån de behov skolornas enkätundersökningar visar på. Aktuellt är planer på ett arbete, som delvis är påbörjat, för att stävja och förebygga droganvändning. Elevhälsan i samarbete med skolorna har också sett ett behov av ett arbete om sexualitet och bemötande med mera.

Rektorerna driver också ett förebyggande arbete som bland annat innebär att kontakter skapas mellan skolans personal och elevernas gode män och personalen på elevernas boende för att bygga upp ett kontaktnät kring eleven. Exempelvis för att kunna åtgärda och förebygga elevers frånvaro. Boendepersonal har även engagerats för att följa med till skolan och fungera som resurs i klasserna.

Åtgärdande arbete

Skolsköterskan utför enklare sjukvårdsinsatser vid behov och slussar annars vidare eleverna till vårdcentralen. Skolsköterskan har även den tid hon arbetat på skolan haft många samtal med elever som vill prata och som ber om råd om olika saker. En reflektion skolsköterskan gör i intervjun är att det kan vara svårt med sådana samtal när man inte har samma språk. Som nämnts ovan har kuratorn enligt uppgift många samtal med språkin introduktionselever som har behov av kurativa samtal. Kuratorn kan också slussa elever vidare till Röda korsets traumacenter som elevhälsan har ett samarbete med. Lärare upplever i intervju att det finns ett behov hos elever av kurator som i dagsläget inte tillgodoses. Även rektor menar att behovet är större än tillgången. Rektor pekar även på komplexiteten med kuratorssamtal bland annat utifrån aspekter som språk- och kulturskillnader. Inför innevarande läsår har kuratorstimmarna utökats något.

Specialpedagogen arbetar på uppdrag från lärare. Systemet är sådant att lärare ska signalera till elevteamet (se nedan) om behov av specialpedagogiskt stöd finns. Enligt specialpedagogen får hon ytterst sällan sådana signaler som gäller elever på språkin introduktion. En möjlig orsak som framhålls kan vara att det

många gånger är svårt att avgöra om en elevs eventuella läs- och skrivsvårigheter beror på bristande kunskaper i språket eller på något som kräver specialpedagogiska insatser. Specialpedagogen menar att det finns behov av samarbete med modersmållärare för att kunna utreda bland annat elevers eventuella läs- och skrivsvårigheter.

Elevhälsans samarbete med skolans personal

Elevteamet som består av skolsköterskan, kurator, specialpedagog, studie- och yrkesvägledare samt rektor träffas varje vecka för att gå igenom elevärenden. Till dessa träffar kan lärare signalera om de oroar sig för en elev. Elevteamet diskuterar då möjliga åtgärder och rektor beslutar om en djupare utredning behöver genomföras.

Elevhälsochefen uppger att samarbetet mellan elevhälsan och skolans personal är i ett uppbyggnadsskede och att det behöver utvecklas.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att elevhälsan inte bedriver ett hälsofrämjande, förebyggande och åtgärdande arbete i nära samverkan med övrig personal. Vidare bedömer Skolinspektionen att arbetet inte motsvarar elevernas behov. Eleverna har endast begränsad tillgång till de kompetenser som ska finnas i en elevhälsa och de har inte erbjudits hälsobesök. Det finns inte någon tydlig plan på huvudmannanivå för hur kommunen ska se till att alla elever som ska erbjudas, erbjuds hälsobesök.

Syfte och frågeställningar

Syftet är att granska om elevernas utbildningsbehov på språkinträdning tillgodoses, och om eleverna på detta program får stöd och vägledning under sin utbildning och inför fortsatta studier och yrkesliv.

För att uppfylla detta syfte ska följande frågeställningar besvaras:

- 1) Utformas utbildningen så att den är flexibel och anpassas efter elevernas skiftande förkunskaper och utbildningsbehov, med avseende på studietakt, omfattning och innehåll?
- 2) Får eleverna studie- och yrkesvägledning som en integrerad del av deras utbildning, så att de stöds och vägleds inför deras framtida utbildnings- och yrkesval?
- 3) Bedriver elevhälsan ett hälsofrämjande, förebyggande och åtgärdande elevhälsoarbete i nära samarbete med skolans övriga personal?

Metod och material

Granskningsdesignen utgår från två elevers skolsituation på språkintruktionsprogrammet. Information till granskningen samlas in genom dokumentstudier i form av verksamhetsredogörelse och annan dokumentation från skolenheten som belyser arbetet inom språkintruktionsprogrammet. Dokumentstudier kompletteras med intervjuer med elever, pedagoger, elevhälsa, handledare, studie- och yrkesvägledare, rektor samt representanter för huvudmannen.

Skolinspektionen har inför granskningsbesöket begärt att få ta del av den dokumentation som finns kring eleverna i form av plan för utbildningen, individuell studieplan samt underlag av bedömningar av elevens kunskaper för upprättande av planen samt elevernas schema. Skolinspektionen har också begärt få in dokumentation av gymnasieenhetens systematiska kvalitetsarbete avseende språkintruktionsprogrammet samt eventuell information avseende språkinformationsprogrammet på skolan som kan vara av vikt för granskningen.